

Példát adtam néktek.

Mondta : **Csifó Salamon.**

Alapige : Ján. XIII. 15. „Példát adtam néktek“.

Hegyen állok... hegy tetején járok... borus az ég közelben s távolban... sirásra kész, bánatos fellegek ülik meg a természetet... majd szétszakadoznak s a vénülő napnak bágyadt, de édes sugarai öntik el a tájat, édes-fájóan ölelgetve a halmokat és völgyeket, a kopaszodó fákat és lehajlott fejű virágokat, mintha ma lenne a búcsuzásnak, a végelválásnak szomorú órája; mintha ma a mult időknek itt feledett emlékeképen még feltünnék egy mosoly, hogy aztán ez utolsó emlék ellebbenésével körülvegyen minket a némaság, a csend, a fagyos, örök nyugalom...

Hegyen állok... hegy tetején járok... lenn a völgyben kanyargó folyónak ezüstös habjai csendes méltósággal mennek, hömpölyögnek alább... alább... tovább; mintha hirt hoznának messze vidékekről, messze világokról s mintha hirt vinnének messze vidékekre, messze világokra... Oh bizony e habok sokszor szállottak már messze magasságba, távoli tájakra és sokszor tértek vissza örök bizonyosságául annak, hogy semmi sem vesz el végképen soha. Óh bizony e habok történettel bírnak s nekünk sok szép, lelkesítő, avagy elszomorító történetet mondhatnak. Beszélhetnek, beszélhetnek kelet elragadó vallásos költészetéről, nyugat eszméinek világáról, észak küzdelmeiről és délnek virágos erdeiről; elmondhatnak, elmondhatnak nekünk, hogy hol fagyasztották meg a lelkeket, mikor jéggömbök gyanánt estek termékeny mezőre és hol csillapították mint gyöngyharmat, a virágok és madárdalnokok szomjuságait!...

Hegyen állok... hegy tetején járok... zörög a lábnyom... most hull alá az élettől későre, nehezen megváló falevél s aztán... aztán kopár lesz minden, csak a levegő rezeg hűvösen, csipősen, mint mikor temető felett „szomorúan zúg, bűg a szél“.

Hegyen állok... hegy tetején járok... s lelkem szemeivel messze, messze látok; emlékek, képek jelennek meg előttem nyugaton és délen, északon s keleten.

Nézem, nézem és bámulom e képeket, mert mint egykor Jézus születésével, most is új világnak, új eszméknek, új művelődésnek az előállítását látom.

Régi korban járok, mohákon taposok...

Két világ küzd egymással, a lelki és anyagi, az egyházi és állami. A harc ádáz, a harc kegyetlen. Melyik lesz a győztes? Senki sem jósolhatja meg; mi csak azt láthatjuk, hogy test és lélek, szabad gondolat és lelkiismeret elnyomva; emberi vagy isteni jogról beszélni sem lehet, mert az inquisitio megnyitja börtönét, végezi rémes kínzásait, faragja a vérpadot és felgyújtja a máglyákat. Sötétség a külvilágban, rémület a lelkekben. De fújni kezd a renaissance, a megújulás szele... s a régi fénynél új szövétnek gyúl fel. És a megújulás vágya, fénye egymás után hódítja meg e lelkeket az egyházi és világi harcosok között, behatol az egyetemek kapuin s részt követel magának a zárdák komor, rideg, hideg falain belül is.

Fényes templom épül délen, a régi világ központján, a szent városban... Olyan akar lenni, mint egykor Salamon temploma: szépségében, művészetében páratlan e világon. Jeruzsálem templomát a véreskezű Dávid fel nem építhetné; Szent Péter templomának építése is megakadt a — pénzen.

De pénz kell!... A lélek nyugalma drága!... És utrakelt a bűnbocsátó céduláknak árulása...

És ekkor... ekkor északon egy hang kiált bele a világduuló harcba. Egy hang, amely messze hallszik: északról le délre, nyugattól keletre; egy hang, amely megállást parancsol, mert határozott és törhetetlen. *A bűnbocsánat csak Istené!* Ezt hirdeti a wittenbergi vártemplom ajtaja; a *szentírás* az élő hit forrása; az *evangélium* az idvesség eszköze! e meggyőződéssel élek vagy halok; egyedül lelkiismeretem az igaz és igazságos bíró; a lelkiismeret ellen nem cselekedhetek, Isten könyörüljön rajtam! Így beszélt Luther a wormszi gyűlésen s ezzel megnyílt az új világ, az új eszmék, új igazságok, az új művelődés ajtaja. A lelkiismeret elfoglalá méltó helyét s egy nagy lépés, nem! — egy nagy ugrás tétetett az emberi jogok, a szabadgondolkodás világa felé.

Aztán jött a nyilt szemű, tisztafejű Zwingli, ki életét áldozá meggyőződéséért, ki Jézusi szellemmel baráti jobbot nyújtott ellenfelének; a nagy alkotmány-reformátor: Kálvin szigorú, puritán, hajlíthatatlan jellemével. És a politika?... A politika kezét fogott e nagyokkal, hogy a gondolat, a lelkiismeret szabadságával új életre keltse a külső szabadságot is. Nagy, kegyetlen volt a harc, mit az ellenfelek vívtak és hosszadalmas is, tele szenvedéllyel és gyűlölettel, lelkesedéssel és tengernyi szenvedéssel. De nem vázolom a történetet! Mi csak azt sajnálhatjuk, hogy e nagy emberek hit- és

egyházjavító munkájukban megállottak Pál apostolnál s nem mentek vissza Jézusig; a gondolat és lelkiismeret szabadságának e prófétái megtörték a három első zsinatnak bátyafalain.

A szellemi, lelki és testi szabadság együtt vívták nagy harcaikat elenségeikkel a 16-ik száz év első felében. Közben délen, Ve'encének szép lagunái szomszédságában, — ott, ahol tiszta, fénylő az ég s talán tisztábban látható maga az Isten is — ott, Vicenza kis városkában elhangzott a szó: hit és vallás dolgában vissza az ősforrásig, egészen Jézusig! Jézusig, aki csak *egy Istent* ismert s azt nevezte édes atyának s ki, *mint embernek fia, nem azért jött, hogy neki szolgáljanak, hanem hogy ő szolgáljon másokat.* Évszázadok után új életre kelt hát az egy, az oszthatatlan Istennek hitesezméje. Aztán... aztán felgyult a láng a genfi tó partján... Servét odaégett, de az oszthatatlan Istennek eszméje világosabbá lesz!

A lelkiismeret szabadságáért, a világosságáért, az igazságért sóvárgó lélekkel ott ült egy férfiú a wittenbergi vártemplomnak ajtajában, a wittenbergi egyetemnek padjaiban; hallotta, hallgatta a bátor, alkudozást nem ismerő Luthert és figyelte a tiszta keresztényszellemű, türelmesjellemű Melanchtont... Csillagokba nézett, fel a tiszta égre... „*az én időm nem jött még el!*“ Jézussal sóhajtott, de egy magasztos jövődő megnyilt már előtte. E férfi a miénk; e lángelme Kolozsvár szülötteje, Erdély reformátora; e varázsló szónok az unitárius egyháznak megalapítója, első püspöke — Dávid Ferenc vala!

Történetét ismeritek, munkálkodását sokra becsületek; vele, vele járjátok végig ma Erdély vidékeit le Gyulafehérvárig, gyulafehérvári elítéltetéséig, sőt tovább — a dévai várfogságig, hol ez előtt 350 évvel talán épen ma, talán épen ez órában s lehet épen e percben: „*Atyám! a te kezébe teszem lelkemet*“ szavakkal ki-lehelte nemes, de megkinozott lelkét.

Emlékünnepet ültünk! Dávid Ferencünk halálának 350-ik évfordulóját ünnepeljük.

Hegyen állok... hegy tetején járok... Keresek, lelkemnek égő vágáival keresek, kutatok valakit, valamit...

Hegyen állok... hegy tetején járok... S lám e hegy Golgotha!... Magas Déva vára! Te vagy Dávid Ferencünknek gyászos Golgothája! őt keresem én itt gyászos fellegekben; őt keresem én itt az édes napfényben!... Hulló levél azt susogja: „*nincs itt, föltámadott!*...“ Futó habok azt izenik: „*ne keresd a holtak közt az élet!*...“ A szél süvít, egyre zúg, bűg; lelkek sza-

vát hallom... és egy lélek folyton mondja és egy lélek azt kiáltja: tovább... tovább a munkában... „*Példát adtam néktek!*“

Dávid Ferenc lelke mondja, éber lelke azt kiáltja: tovább... tovább a munkában!...

„*Példát adtam néktek!*“

* * *

„*Példát adtam néktek*“, hogy az igazság keresésben előre törjete! „*Azért jöttem e világra, hogy bizonyosságot tegyek az igazságról*“ mondá Jézus Pilatus házában. „*Micsoda az igazság!*?“ kérde kicsinylőleg, sőt megvetőleg a helytartó és feleletet sem várva, kiment a zsidókhoz. Nem csodálkozom s ti se csodálkozatok Pilátuson; hiszen, mint annyi ezer más, ő sem gondolkozott soha, hogy mi az igazság; vagy ha gondolkozott is, oly magának találta ez eszmét, hogy ahhoz fölemelkedni nem tudott, nem mert és nem akart.

„*Micsoda az igazság!*?“...“ A lényeknek, a valóságnak látása, megismerése! Kül- és belvilágodban, magadban és másokban, a lélek, a szellem és az anyag világában keresed, kutatod az igazságot. Igen! mert a teremtő isteni szellemet, világosságért sóvárgó lelket lehelt beléd, hogy keresd, kutasd állandóan mindenben, még Istenben is azt, ami a lényeg, ami a valóság. Sokan keresték, sokan kutatták az igazságot, különösen a hit világában, de vagy idő előtt kifáradva, feladták a munkát, vagy a közelgő nagy világosságtól megijedve, rejtekhelyeikbe vonultak vissza. Visszavonultak, mert az igazságnak megtalálásáig végtelenül sok a munka, nagy a lemondás és önmegtágadás, számtalan a veszély. Ezért aztán az igazság ismeretére kevesen jutottak.

A hit világában az igazság: Istennek ismerése; a lélek szemével Istennek a maga valóságában szemtől szembe való látása. Azt jelenti ez, hogyha Istent látod s őt a maga valóságában ismered: akkor el kell dobnod magadtól eddigi hiú véleményeidet, melyeket e világban felépítettél; csábító reményeidet, melyeket lelkedbe plántáltak és fel kell áldoznod hamis értékeidet és képzeleteidet, melyek eddig neked örömet okoztak és magadra kell öltened egy nagy szomorúságot, mert sokat veszítesz. Mit beszélek? veszítesz... szomorúságot lelsz? Nem! Istent a maga valóságában látni és ismerni a legnagyobb nyereség, a legszentebb öröm és a legfőbb jó e világon. Hisz lehet-e, lehet-e nagyobb öröm, mint az igazságnak szilárd szikláján állani és nézni a magasból a sok ködöt és vihart, a sok tévedést és eltévelyedést Ienn

a völgyekben; lehet-e nagyobb öröm, mint az igazságban állani és e világon a sok előítélet és babona felett szánakozni; mint az emberek előtt világosságban ragyogni és a vakok szemeit is megvilágítani. Nem! Ennél nagyobb öröm nem lehet.

Aki az igazságot megtalálta, annak az elfoglalja, lefoglalja összes gondolatait, áthatja mindennemű cselekedetét és rabul ejti akaratát; az nem gondolhat, nem tehet mást, mint amit az igazság szava parancsol, az az igazság szava, mely szól a lelkiismeretben, az élő Istennek hangján a kebelben s tántoríthatatlan meggyőződésében nem embereknek, hanem csak Istennek engedelmeskedik, ha jó is a börtön, a bitó és máglya!

Igy; így voltak ők a lélek nagyjai! Így volt Jézus, ki szemtől szembe látta az Atyát s jött, hogy bizonyosságot tegyen róla; így volt Pál apostol, kit az igazság szelleme foglyául ejtett meg; Luther, ki lelkiismerete ellen nem cselekedhetett. Így volt, így volt, a mi nagy Dávid Ferencünk, aki nyíltan hirdeti: „*Eleitől fogva az igazságnak szeretője voltam s ezután is az akarok lenni,*“ ki kath. hitéből Luther hívei közt kereste az igazságot, de — mint írja — *csatlakozott*; a helvét hitet követte, de az *örökélet forrását* ott meg nem lelte. Kereste, kutatta hát tovább az igazságot, míg az egy és oszthatatlan Istennek eszméje felvilágolt kebelében s megtalálva így a világosságot, az örök igazságot, az rabul ejtette értelmét, gondolatát, akaratát és tetteit s lelkiismerete többé nem embereknek, hanem egyedül csak Istennek engedett. Kegyet nem keresett, fenyegetést nem rettegett, hanem az isteni gondviselésben bizva, ki az ő holtá után — szavai szerint — az igazságot diadalra juttatja, ment, haladt az elítélésig, a holtig tartó börtönig...

Magas Déva várán süvít a szél s zúg, bűg... Lelkek szavát hallom... Dávid Ferenc lelke mondja: „*Példát adtam néktek*“: az *igazság keresésben előre törjétek!*

*

„*Példát adtam néktek*“, *hogy lelketek fényét az ember megbecsüléssel folyton növeljétek!*

Lélek: ez maga az élet és a lélek fénye, amely gyógyít s éltet: *a tiszta szeretet*. E fénysúgárt Isten adta, de e földre Jézus hozta, midőn az embernek erkölcsi mivoltát tanítva, az Istenben az atyát s az emberben a testvért velünk megismertette. Az Isten is erkölcsi lény és az ő mivolta: a végtelen, tiszta, a teljes, szeplőtelen, tökéletes, szentséges szeretet, és az ember, mint Istennek

gyermeke, egymásnak testvére: az égi atyának hasonlósága, e földön képmása.

Ez a kereszténységnek az alapja; ez az összes erkölcsiségnek a forrása.

Szereteten épül fel a világ, vagy közelebről az egyház és társadalom. Vegyétek ki ezt az életből s akkor sötétté válik és megfagy a világ, de ahol ott a szeretet, azon a helyen még rombolás mellett is épül az élet. Azonban nem beszélek most a szeretetről, azt és annak munkáit jól ismeritek, hatását érzitek. Én csak azt kívánom hangsúlyozni, hogy ahol szeretet van: ott az ádáz békétlenség nem üti fel fejét, „mert a szeretet *mindeneket eltűr, mindeneket megbocsát s mindeneket elfedez*“.

De hát vajjon így vagyunk-e *a hittel*, ezzel a fenséges, ezzel a magasztos lelki tulajdonnal? A hittel, mely kinek-kinek sajátos lelki igazsága Istenről, a világról és emberről; a hittel, melyet kebelem mélyén nem láthat, nem ellenőrizhet senki sem, mely fel-emel Istenhez, átragad az embertársakra s amelynek hivatása, hogy boldoggá tegyen engem és másokat!? Nem! nem úgy állunk a hittel, mint a szeretettel! A hit türelmetlen, a hit bosszuálló, önző, a hit szenvedélyes, végnélkül gyűlölő. Jézussal igazoljam-e ezt, kit új hiteért a régi Golgothára vitt; Husz Jánossal-e, ki máglyán égett el, mert szembenézett a maradi hittel; Zwingli-t hívjam-e tanubizonyosságul, kinek baráti jobbát visszautasítá Marburgban Luther; Servétet-e, ki alá máglyát gyújtatott Kálvin avagy Meliust, ki megbüntetését követelte a „*hitújító*“ Dávid Ferencnek, avagy azokat hívjam, akik előtt *ujítás* volt a régi szent igazság, melyet Dávid Ferenc új életre hívott: *az Isten oszthatatlan egységének eszméje* s a kik őt más hitük okán elítélték, börtönbe vetették?! . . . Nem! Nem hívom ezeket tanubizonyosságul; ismertek ti e tekintetben a mai napon is sokat, felette sokat, bőven e!eget!

Én Jézussal tartok: nagy dolog és hatalmas a hit, vihart csillapít, hegyeket mozdít, *de fénylő*, Istennek gyermeke kebléhez *méltó* csak akkor, ha örök, elválaszthatatlan frigyét kötött a *szeretettel*; ha ketten mindenütt együtt vannak, együtt élnek, együtt halnak, amint együtt voltak ezek a ti nagy Mesteretekben, a mi názárethi Jézusunkban.

A hit és szeretet együtt megváltója a világnak, mennyé varázsolója ennek a szennyes sártekének és fölelemelője, új élet adója a bűnök mocsarában fetrengő elvetemült léleknek.

E kettő . . . e kettő együtt megtanít, — nem! szivünkbe vési

örök időre, hogy megbecsüld mindig, minden körülmények közt az emberben az embert, nem hitét, nem vallását, nem fáját, nem nemzetét nézve, hanem egyszerűen csak magát az embert, a benne levő isteni lélekkel. Nagy és ádáz viharok voltak a hit miatt; a történelem folyamán sok vita dult, sok dühösködés, sőt gyalázkodás történt emiatt; sok jó barát lett kérlelhetetlen ellenséggé, nem akarván tűrni, tisztelni másnak hitét, nézetét. De ahol a szeretet ott volt: ott megtanított az mindenkit tisztelni a véleménykülönbségeket, a sajátos nézeteket; ott a gondolat és lelkiismeret szabadságon csorba sohasem esett, maga az ember minden körülmények közt megbecsültetett.

Hit és szeretet együtt lakoztak a mi nagy reformátorunk, egyházunk alapítója kebelében. Ezért szólt ő még az ádáz viták hevében is: *mi az ellenfélnek nem megbüntetését kérjük, hanem azt, hogy minden tisztességgel illettessék, mert Isten azt akarja, hogy a bűnös megtérjen és éljen.*

Jézusi elv, keresztényi alap, Dávid Ferenc kimagasló jellemvonása ez!

Magas Déva várán süvít a szél, zúg, bűg... Lelek szavát hallom... Dávid Ferenc lelke mondja: *„Példát adtam néktek!”* *Lelketeknek igaz fényét: a tiszta, szent szeretet, az ember megbecsüléssel folyton növeljétek!*

* * *

„Példát adtam néktek!” *hogy az igaz meggyőződésért a mártirhaláltól meg ne rettenjétek!* Emberi természet, hogy szereti a csendes, nyugodt életet; ellenszenvvel viseltetik a mozgalmas idők és félelemmel a viharok iránt. Megalkuvás! megalkuvás egyik főjellemvonása minden kornak valamint a társadalmi, úgy az állami életben is. Elavult, régi intézmények felett kérlelhetetlen szigorúsággal örködnek az emberek s nem örömmel, hanem hideg ridegséggel, ellenszenvvel fogadják a megváltó, a világ boldogítását szolgáló *eszméket*, az istenség titkaiból e földre hozott *kincseket*.

Úgy van! Az ember fél, irtózik a régi határkövet megbolygatni, még ha nem igaz határt jelöl is az; az ember bizalmatlan, tele van kétséggel, kételkedéssel s állandóan remeg, hogy nem tud beleilleszkedni a változott körülmények, az új idők és viszonyok, az új eszmék és igazságok keretébe. Ezért van aztán, hogy igyekszik megalkudni. És ahol a megalkuvás nem sikerül, ott jő az elnyomás, az elhallgattatás. Elhallgattatás!... és miféle eszközökkel?... Kezdődik félemlítéssel, megy, halad a börtön, a bitó, a máglya és — Golgothával!

Ekkor, ekkor születnek meg a *rémuralmak* az egyházak és államok életében; ekkor, ekkor lesz aztán áldozat egy Wikleff és Savonarola és az emberi jogok- és szabadságnak annyi ismert és névtelen bajnoka! Kinálva kínálkoznak tanubizonyosságul a nagy nevek a történelemben, de nem fárasztom felsorolásukkal figyelmeteket; csak azt jegyzem meg, hogy a válságos pillanatokban sokan elesnek és sokan megrettennek a börtön, a bitó és máglyától, az úgynevezett *martir-haláltól* és élnek *martir-életet*.

Martir-élet, martir-halál! Melyik jobb!?!... Az egyik szégyenletes, a másik dicsőséges; az egyik a gyors elfeledésé, a másik az *örökéleté!* Martiréletet él a demagogia embere; martirhalált hal az Istennek e földre költözött igaz *követe*.

Reformatori, világmegváltó eszméket csak az merjen hirdetni, aki tisztában van azzal, hogy nem emberektől, hanem Istentől van a *tanács*; Istentől, aki az igazság bajnokát igaz meggyőződéssel, lelkiismeretének kényszerítő erejével vezeti, viszi szenvedéseken keresztül a Golgotháig!... Nem! hanem egy dicsőséges husvétnak világot elbűvölő hajnaláig!

Igazak-e, Istentől vannak-e eszméitek? Ha igazak, akkor ne féljete, meg ne rettenjete! *Istennek követeivé, eszméinek letéteményeseivé* lettete! Előre... előre akkor!... Szenvetésekkel is csak előre... előre a — Golgotháig... a husvétnak hajnaláig!

Igy ment előre Dávid Ferencünk! Istennek volt ő küldötte, követe s az igaz eszméknek letéteményese! Barátainak hűtlensége, fenyegetése; hatalmas embereknek sokasága, fénye, féltékenysége s bosszúja, fejedelemnek parancsszava el nem némíthaták, mert a lélek, Istennek lelke kényszerítette őt, hogy igaz meggyőződését földi életének feláldozásával megpecsételje. *Nem láttok engem többé* — búcsuzott — *de halálom után az igazság diadalmat veszen!* Búcsuzott s aztán ment... ment az elítélésig, a Déva vári Golgotháig!...

Magas Déva várán süvít a szél s zúg, bűg... Lelkek szavát hallom... Dávid Ferenc lelke hangja a fülünkbe azt kiáltja; „*Példát adtam néktek!*“ az igaz meggyőződésért a martirhaláltól meg ne rettenjete!

* * *

Igen! Igen! „*Példát adtam néktek!*“ hogy az igazság keresésben előre törjete; lelketeknek igaz fényét: a tiszta, szent szeretet az ember megbecsüléssel folyton növeljete; „*példát adtam*

néktek“, hogy az igaz meggyőződésért a martirhaláltól meg ne rettenjétek!

Unitárius Testvérek! Ez a **ti örökségtek!... ez a mi örökségünk!** Ezt védjétek, őriztétek, műveljétek!

És te lélek! Dávid Ferenc lelke! Ismeretlen sirból... nem, hanem az égből... Jézus közeléből... jelenj meg közöttünk! Jelenj meg és áldj meg!... Vezess, vezess minket!... **Mi követünk téged!**

Amen.

II. Az Egyházi Főtanácsban.

Elnöki megnyitó.

Mondotta: **Dr. Ferenczy Géza** főgondnok.

Méltóságos és főtisztelendő Egyházi Főtanács!

A jelen évi főtanácsunk üléséhez az év száma és napjai is majdnem egybeesnek a vértanuhalált szenvedett, dicső vallás- és egyházalapítónknak, Dávid Ferencünknek martirhalála 350-ik évfordulójával. E tény egyenesen arra utalja egyházunk vezetését, hogy jelen főtanácsunkat a Dávid Ferencünk halála 350 éves évfordulójának emléknapjával összekapcsoljuk. Tennünk kellett nemcsak azért, mert jó nekünk a kimagasló elődeinknek példáját — okulásra és követésre — minél gyakrabban a mai nemzedék elé állítani, hanem azért is, mert nemes ifjúságunk szintén e napokban állítja helyre a dévai várban a Dávid Ferenc emléktábláját, hol annak korábbi példányát az 1919. évben, a területünk feletti uralom átvételének viharai között, átkozott kezek összerombolták.

Meggyőződésem az, hogy ez összekapcsolás helyességét, sőt szükségszerűségét az előrebocsátott indokok kellően megvilágítják, miért is e tényünknek jóváhagyó tudomásulvételét kérem.

Tárgysorozatunk szerint főtanácsunknak a mai délelőtti idejéig a 350 éves évforduló emléknapja tölti be. Engedtesse meg, hogy én is vallás- és egyházalapítónk nagy egyéniségével s áldásos munkálkodásának hatásaival foglalkozzam pár pillanatig. Ki volt Dávid Ferenc? E kérdést ma már teljesen felesleges feltennünk. Nemcsak unitárius hívőink s nemcsak hazarészünk bérceinek és völgyeinek lakói, hanem az országhatárokon, magas hegyeken és messzi tengereken túli világrészek hívői és kulturnépei is cso-